

Prepoznavanje darovitog učenika u razrednoj nastavi

Polančec, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:978058>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-09**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

**IVA POLANČEC
DIPLOMSKI RAD**

**PREPOZNAVANJE DAROVITOG
UČENIKA U RAZREDNOJ NASTAVI**

Čakovec, rujan 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
ČAKOVEC**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Iva Polančec

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: PREPOZNAVANJE DAROVITOG
UČENIKA U RAZREDNOJ NASTAVI**

MENTOR: doc.dr.sc. Goran Lapat

Čakovec, rujan 2020.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. DAROVITOST	2
2.1. Definicija darovitosti	2
2.2. Troprstenasta koncepcija darovitosti.....	3
2.2.1. Sposobnosti	4
2.2.2. Osobine ličnosti.....	7
2.2.3. Kreativnost	8
2.3. Potencijalna i produktivna darovitost.....	9
2.4. Pojavni oblici darovitosti.....	10
3. IDENTIFIKACIJA DAROVITOSTI	13
3.1. Opasnosti od identifikacije.....	15
3.1.1. Forsiranje	16
3.1.2. Etiketiranje	16
3.2. Pogreške u prepoznavanju darovite djece	17
3.3. Opasnosti od neprepoznavanja darovitosti.....	18
3.4. Bistro i darovito dijete	20
4. OBITELJ I DAROVITOST.....	22
4.1. Odgajanje darovite djece	24
4.2. Očekivanja i predrasude roditelja.....	25
4.3. Socijalno – emocionalno funkcioniranje	25
5. ŠKOLA I DAROVITOST	29
5.1. Osnovne potrebe darovitog djeteta.....	29
5.2. Posljedice nezadovoljenih potreba u odgojno – obrazovnom procesu.....	30
5.3. Izrada programa za darovite	31
5.4. Oblici rada	33
5.4.1. Ubrzavanje (akceleracija).....	34

5.4.2.	Izdvajanje (segregacija)	35
5.4.3.	Obogaćivanje programa	35
5.5.	Učitelj	36
6.	INTERVJU	38
6.1.	Analiza intervjuja	42
7.	ZAKLJUČAK.....	43
8.	LITERATURA	44

SAŽETAK

Darovitost je pojam koji često potiče razne diskusije. Još uvijek ne postoji konkretna definicija koja bi opisivala što darovitost uistinu jest. No jedno je sigurno, daroviti pojedinci rješavaju zadatke brže, bolje, jednostavnije, uspješnije. Svoje izvanredne sposobnosti najčešće iskazuju u jednom području, no ponekad ih mogu iskazivati i u više različitih područja.

Darovita se djeca najčešće identificiraju u predškolskoj dobi. Izuzetno je bitno darovitost identificirati pravovremeno kako bi se njen daljnji razvoj mogao pravilno odvijati. Takvoj djeci potreban je napredniji plan i program kako bi se njihove potrebe i sposobnosti mogle zadovoljiti. Bitno je imati na umu da su darovita djeca intelektualno naprednija, no socijalno i emocionalno su jednaka ostaloj djeci. Često se osjećaju nepoželjno i odbačeno stoga je zadatak učitelja stvoriti ugodnu i poticajnu atmosferu za rad.

Zadatak roditelja, odgajatelja, učitelja i svih stručnih suradnika je da stvore okolinu u kojoj će se dijete osjećati sigurno i prihvaćeno, okolinu u kojoj će moći pokazati sve svoje potencijale te okolinu koja će pokazivati interes za njegove ideje te mu pružati neprestanu podršku. Uz dobar plan i program te poticajnu okolinu svako darovito dijete će doći do vrhunca svoje darovitosti.

Ključne riječi: darovitost, dijete, identifikacija, sposobnosti

SUMMARY

Being gifted is a term which often starts all sorts of conversations. There still isn't a specific definition which would describe being gifted for what it truly is. But one thing is certain, gifted individuals solve issues faster, better, easier, more successful. They often show their extraordinary abilities in one specific field, but sometimes they are able to show their unique ability in multiple areas.

Gifted children are most likely to be identified during preschool years. It is crucial to identify a special gift early on so that it can be further developed in the correct way. Gifted children require a more advanced plan and program so that their needs and abilities are fully maximised and fulfilled. It is important to keep in mind that gifted children are intellectually more advanced, but socially and emotionally they are the same as other children. They often feel unwanted and rejected so it is teacher's task to create a comfortable and stimulating environment for them to learn in.

The main task for parents, educators, teachers and all other professional associates is to create an environment in which the child will feel safe and accepted, an environment in which they can showcase and explore all of their potential, an environment which will show interest in their ideas and offer unconditional support. Alongside a good plan and program, and supportive environment, every gifted child will reach the top of their abilities.

Key words: gifted, child, identify, ability

1. UVOD

Djeca su veoma zaigrana i znatiželjna bića željna novih iskustava. U djetinjstvu veoma lako uče pa je iz toga proizašao izraz da „upijaju kao spužve.“ Razlog njihovom brzom i lakom učenju je upravo njihova znatiželja, motiviranost da vide, čuju, nauče nešto novo, njihova potreba za istraživanjem, otkrivanjem i ispitivanjem. Kod neke djece ta želja za znanjem te lakoća učenja je izraženija nego kod ostalih. Njihove sposobnosti otkrivaju se u predškolskim ustanovama (jaslice, vrtić).

Smatra se da su u ranom djetinjstvu sva djeca potencijalno darovita stoga treba mnogo raditi s njima te obraćati pozornost na znakove koje pokazuju. Veoma je bitno da se darovitost identificira već u predškolskoj dobi kako bi se djetetu omogućio pravilan odgoj i obrazovanje. Na taj se način mogu ispuniti sve potrebe i svi potencijali darovitog djeteta (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

Darovitost se često olako shvaća. Ljudi teško percipiraju da takvoj djeci treba poseban plan i program za njihov pravilan i kvalitetan razvoj. Često se može čuti da su oni iznadprosječno inteligentni pa im nije potrebno puno pažnje i pomoći u školskim klupama. Takve tvrdnje i izjave nisu istinite jer je populacija premalo educirana o samom pojmu darovitosti i o tome kako pomoći darovitom djetetu. Rad s darovitom djecom nije nimalo lak. Potrebno je dobro poznavati učenike, pratiti njihov rad i napredak kako bi im se plan i program mogao prilagođavati (Cvetković Lay, 2010).

Stoga se može zaključiti kako odgajatelji, učitelji te svi ostali stručni suradnici imaju veliku ulogu u odgoju darovite djece. Nakon roditelja, to su prvi ljudi kojima se uvijek mogu obratiti i koji će im vrlo rado pomoći i pružati podršku. Suradnja svih stručnih ljudi s roditeljima nužna je za pravilno obrazovanje darovitih učenika.

2. DAROVITOST

2.1. Definicija darovitosti

Darovitost pripada grani psihologije koja se bavi proučavanjem i opisivanjem individualnih razlika između pojedinaca. Zbog tih različitosti možemo reći da darovitost spada pod diferencijalnu psihologiju (Von Kraft i Semke, 2008).

Još i danas ne znamo konkretan odgovor na pitanje „što je darovitost“. Postoje različiti odgovori, različita mišljenja i viđenja tog pitanja. Ono što je sigurno je to što se darovito dijete izdvaja od svojih vršnjaka po pitanju svojih mogućnosti učenja, mišljenja, zapažanja, reagiranja, doživljavanja. Činjenica je da mnogo djece vrtičke dobi pokazuje mnogobrojne talente i darovitost, no ako se ono ne otkrije na vrijeme, djeca neće moći napredovati (Čudina Obradović, 1991).

Pojam darovitost ima mnogo definicija. Jedna od njih glasi: „Darovitost je sklop osobina koje omogućuju pojedincu da dosljedno postiže izrazito iznad prosječan uradak u jednoj ili više aktivnosti kojima se bavi“ (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008, str.15).

Također, definicija darovitosti ima i različite kriterije. Neki od njih su inteligencija, kreativnost i interakcija visoko razvijenih sposobnosti. Djecu možemo svrstati pod „darovitu“ kada primijetimo da postižu izvanredne rezultate u odnosu na drugu djecu, odnosno kada vidimo da određene zadatke rješavaju brže, bolje, točnije, drugačije, prije... (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

Winner smatra da darovita djeca imaju tri netipična obilježja. To su prijevremena razvijenost, inzistiranje da sviraju po svom i žar za svladavanjem. Kod prijevremene razvijenosti, kao što nam i sam naziv govori, djeca se počinju prijevremeno razvijati odnosno prije počinju ovladavati određenim područjima. Nadalje takva djeca napreduju i uče puno brže od ostale djece u skupini. Osim brzine napredovanja primjećuje se da djeca uče drugačije, da imaju svoje ideje i misli. Također su veoma samostalni i rijetko traže pomoć odraslih. Često su skloni postavljanju svojih pravila te se zato kaže da vole „svirati po svom“. Treće bitno obilježje, žar za svladavanjem, primjećujemo kada dijete pokazuje jak interes za pojedina područja. Oni se toliko unesu u sadržaj da ponekad znaju izgubiti

pojam o vremenu i prostoru. Darovita djeca istinski su motivirana da ovladaju područjem koje ih interesira i u kojem pokazuju veliki napredak (Winner, 2005).

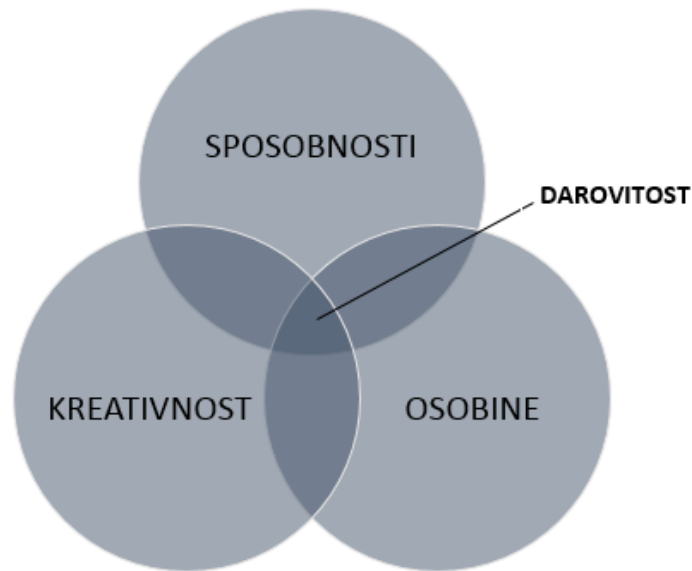
Darovita djeca najčešće pokazuju izrazitu maštovitost i kreativnost. Puno čitaju i puno vremena provode proučavajući, istražujući čime puno brže mentalno sazrijevaju. Odrasli ih često smatraju dosadnima zbog toga što su u stanju postaviti tisuću pitanja u minuti. Daroviti također puno analiziraju, promišljaju, zaključuju (Adžić, 2011).

„Darovitost nije pojam novijeg datuma jer se o njoj u području odgoja i obrazovanja govori i nekoliko stoljeća unatrag“ (Adžić, 2011). Tada se ljude identificiralo kao darovite tek nakon što su postigli nešto veliko i značajno za društvo. Na taj način, odnosno takvom identifikacijom, zanemarivalo se mnogo mladih darovitih pojedinaca i mnogo djece s obzirom na to da su bili premladi za značajnije doprinose društvu. U današnje vrijeme djecu možemo i moramo identificirati već kada primijetimo njihove potencijale. Na taj način možemo pratiti njihov razvoj i napredak od samih početaka. Isto tako ih možemo usmjeravati, pomagati im u njihovim idejama i naumima (George, 2003).

Postoji nekoliko različitih naziva za darovitost. Neki od najčešćih termina koji se koriste su nadarenost, obdarenost, natprosječnost, genijalnost. Vrlo često se koristi riječ talentiran kao istoznačnica za darovit, no to nije točno. Darovit i talentiran su različiti pojmovi. Pravilna istoznačnica za darovit jest nadaren (Kadum i Hozjan, 2015).

2.2. Troprstenasta koncepcija darovitosti

Krajem prošlog stoljeća provedena su mnoga istraživanja pomoću kojih je usvojen koncept višestrukih komponenti inteligencije. Predstavljena je i Renzulli – Reisovala troprstenasta koncepcija darovitosti prema kojoj se darovitost uvjetuje prema tri osnovne skupine osobina: iznad prosječno razvijene sposobnosti; osobine ličnosti, posebno specifična motivacija za rad; kreativnost. „Mjesto njihova međusobnog preklapanja tvori prostor u kojem se iskazuje darovitost u specifičnim područjima aktivnosti“ (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008, str.17). Bitno je naglasiti da se ta tri faktora mijenjaju kroz godine. Kod mnogih mladih potencijalno darovitih pojedinaca od početka su prisutni znakovi sposobnosti, no motiviranost i kreativnost se razvijaju s godinama (Čudina Obradović, 1991).

Slika 2: Troprstenasta koncepcija darovitosti

2.2.1. Sposobnosti

Daroviti se najčešće ističu samo u jednom području. Rijetko se darovitost manifestira u nekoliko različitih područja. Postoji mnogo klasifikacija tih područja, no najprihvaćenija je klasifikacija prema Korenu (1988). Koren dijeli darovitost prema sposobnostima u šest područja:

1. Opće intelektualne sposobnosti
2. Specifične školske sposobnosti
3. Kreativne ili produktivne sposobnosti
4. Sposobnost vođenja i rukovođenja
5. Umjetničke sposobnosti i vještine
6. Psihomotorne sposobnosti

Opće intelektualne sposobnosti podrazumijevaju neke od sljedećih karakteristika: visok stupanje inteligencije, bogat rječnik, lako učenje, sposobnost logičkog zaključivanja, pohranjivanje različitih informacija, dobro pamćenje, brzo zapažanje i slično. Mnoge te karakteristike mogu se utvrditi testom inteligencije. Kod

specifičnih školskih sposobnosti učenici pokazuju interes za pojedina nastavna područja. Pojedinci koji se ističu u ovom području imaju odličan školski uspjeh, kod njih vlada velika zainteresiranost te želja za sudjelovanjem u različitim aktivnostima.

„Podloga za takvu uspješnost su, uz dobru memoriju, vrlo razvijena sposobnost shvaćanja, uronjenost i entuzijazam za sadržaje koji ih osobito zanimaju, tehnika brzog usvajanja znanja i vještina, te golemi fond informacija s područja vlastitih interesa“ (Koren, 1989, str. 17).

Kreativne ili produktivne sposobnosti često se iskazuju kod rješavanja problema i stvaranja novih ideja i zamisli. Pojedinci s razvijenim ovim sposobnostima imaju razvijene sposobnosti divergentnog mišljenja. Također su veoma originalni, inovativni i fleksibilni. Često su voljeni u društvu zbog dobrog smisla za humor. Veoma su samouvjereni što im pomaže da se upuste u neka nova iskustva. **Sposobnost vođenja i rukovođenja** spada pod socijalne sposobnosti. Pojedinci koji imaju razvijene takve sposobnosti najčešće prihvataju odgovornost u grupnim radovima. Vrlo često imaju visoka očekivanja i od sebe i od drugih. Također su i organizatori raznih aktivnosti što dokazuje njihovu ljubav prema dominaciji. U **umjetničke sposobnosti** svrstavamo imaginaciju, dobru koordinaciju, sposobnost zapažanja, zainteresiranost i sklonost kreativnim idejama. Pojedinci s izraženim umjetničkim sposobnostima iskazuju svoje osobine kroz glumu, ples, glazbu, literarnost... Njihove sposobnosti ne mjere se testovima inteligencije, već procjenama žirija i komisije. **Psihomotorne sposobnosti** manifestiraju se kroz preciznost pokreta, dobru koordinaciju, motorne vještine, spretnost u različitim disciplinama i naravno visokoj razini tjelesne energije. Psihomotorne sposobnosti još nazivamo talentiranost za sport (Koren, 1989).

Pojam darovitost je u početku podrazumijevao samo opću inteligenciju izmjerenu kao kvocijent inteligencije veći od 130. Prema Gardneru (1983) danas razlikujemo sedam vrsta sposobnosti odnosno sedam inteligencija.

1. Verbalno – lingvistička inteligencija
2. Logičko – matematička inteligencija
3. Vizualno – spacijalna inteligencija
4. Glazbeno – ritmička inteligencija
5. Tjelesno – kinestetička inteligencija
6. Intrapersonalna inteligencija
7. Interpersonalna inteligencija

Gardner smatra da svaka osoba ima jedinstven sklop svih inteligencija s time da su neke više, a neke manje zastupljene.

Verbalno – lingvistička inteligencija iskazuje se kroz bogat rječnik. To znači da se osobe koje imaju razvijenu verbalno – lingvističku inteligenciju veoma lako izražavaju kako usmenim tako i pismenim putem. Možemo prepoznati osobe koje imaju izraženu ovu inteligenciju tako što pratimo bogatstvo njihova rječnika te s kojom lakoćom mogu prepričati priču ili događaj. **Logičko – matematička inteligencija** se najviše provjerava kroz testove inteligencije. Ona uključuje vještine apstraktnog mišljenja i rješavanja problema. Iskazuje se razumijevanjem matematičkih pojmova i lakom upotrebom. **Vizualno – spacijalna inteligencija** se primjećuje kod pojedinaca koji se znaju dobro orijentirati i snalaziti u prostoru. Već se u vrlo ranoj dobi mogu prepoznati djeca s razvijenom vizualno – spacijalnom inteligencijom jer su izuzetni u slaganju raznih slagalica ili građenju od kocaka (npr. Lego kocke). **Glazbeno – ritmička inteligencija** se iskazuje kroz glazbu i ritam. Djeca s naglašenim sposobnostima u ovom području često sviraju ritam određenih melodija. Također veoma vole pjevati i plesati. **Tjelesno – kinestetička inteligencija** iskazuje se kroz izvođenje i usklađivanje pokreta. Djeca s razvijenom ovom inteligencijom izuzetno su spretna te na sve reagiraju pokretom. **Intrapersonalna inteligencija** iskazuje se kroz razumijevanje sebe i svojih potreba. Takvi pojedinci iskazuju izrazitu upornost u njima zanimljivim područjima. Često im se dodjeljuju epiteti poput svojeglav i tvrdoglav. Pojedinci s razvijenom **interpersonalnom**

inteligencijom čista su suprotnost onima s razvijenom intrapersonalnom inteligencijom. Naime oni uvijek skrbe o drugima. Bitno im je kako se drugi osjećaju i žele zadovoljiti njihove potrebe. Takvi pojedinci su često omiljeni u društvu pa im se dodjeljuju titule vođe (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

2.2.2. Osobine ličnosti

Darovita djeca imaju neke specifične osobine ličnosti. Neke od njih su pozitivna slika o sebi, samopouzdanje, samopoštovanje, osjećaj vlastite vrijednosti, postavljanje visokih ciljeva... Većina darovite djece već u vrtiću pokazuje pojedine osobine ličnosti. Sve kreće kada počinju zadovoljavati svoje znatiželjne potrebe. Kada uspješno izvrše određeni zadatak, kada primijete da su riješili brže i bolje od svojih vršnjaka, darovita djeca stječu pozitivnu sliku o samome sebi. Što je pozitivnija slika to oni imaju više samopouzdanja. To u njima izaziva osjećaj da žele još, žele bolje i više. Zbog toga se često javljaju za izvršavanje raznih zadataka. Takva djeca često vole raditi sama zato što primjećuju da ih ostala djeca teško mogu pratiti. Javlja se veliko nezadovoljstvo ako ne ispune svoje ciljeve odnosno ako nisu zadovoljni rezultatom. Ono što je specifično za darovite je upravo njihova motivacija. Osim motivacije iskazuju i veliku radnu energiju. Satima mogu sjediti i raditi na onome što ih interesira te neugodno reagiraju ukoliko ih se prekida i usmjerava na nešto drugo. No ključno za darovitu djecu je ipak njihovo veliko znanje. Područje koje ih zanima detaljno proučavaju sve dok ne nauče sve što žele i trebaju znati (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

„To su oni mališani u vašim odgojnim skupinama koji poznaju sve marke automobila i njihove osobine; koji mogu nabrojati sve vrste dinosaura, pa reći čak i čime su se hranili; oni koji bolje od nas znaju nabrojati nizove galaksija i objasniti njihov položaj u svemiru; oni koji zarana tako vješto rukuju kompjutorom da nas katkad posrame tom svojom vještinom“ (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008, str. 23).

Još se tri osobine smatraju bitnima, a to su kreativnost, hrabrost i suosjećajnost. Webb smatra da za pune potencijale darovitog djeteta trebaju biti prisutne sve tri osobine. Oni pojedinci kojima nedostaje hrabrosti teško će realizirati svoje ideje. Onima kojima nedostaje kreativnost teže će stvarati nove ideje, a onima kojima nedostaje suosjećajnost

često će biti problem komunikacija s drugima jer neće uzimati u obzir tuđe želje i potrebe (Webb, 1982. prema Cvetković Lay, 2010).

Darovita djeca već u vrlo ranoj dobi počinju signalizirati da su drugačija. Osim navedenih osobina ovo su neki od najranijih znakova koji mogu pomoći roditeljima u identifikaciji: dugo zadržavanje pažnje, želja za novim iskustvima, brži razvoj govora, želja za samostalnim učenjem, izrazita znatiželja, upornost i koncentracija. Osim što vole učiti sami, sami vole provoditi i svoje vrijeme igrajući se (Winner, 2005).

2.2.3. Kreativnost

Kreativnost je vrlo važna komponenta darovitosti iako se ponekad smatra da je ona manje značajna. Neke od osnovnih sastavnica kreativnosti su originalnost, fleksibilnost, protočnost i izvedivost (Cvetković Lay i Pečjak, 2004).

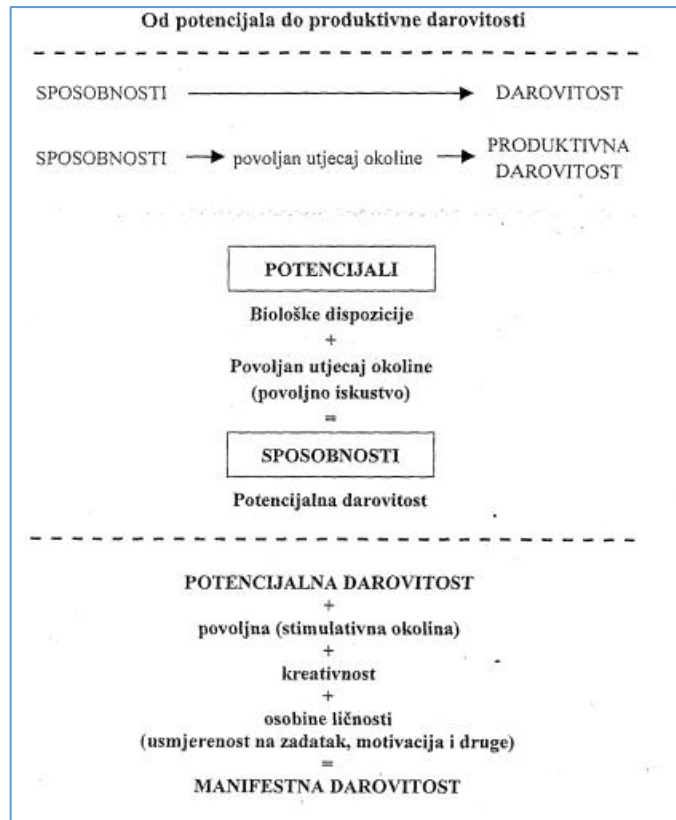
Kreativnost kod djece možemo naslutiti po neuobičajenim pitanjima i odgovorima, po izjavama, po izvanrednom smislu za improvizaciju. Također i po neograničenoj maštovitosti i originalnosti (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008). „Iskazuje se u svim područjima čovjekova djelovanja u obliku kulturnih, obrazovnih, znanstvenih, tehničkih i drugih duhovnih i materijalnih produkata“ (Kadum i Hozjan, 2015, str. 129).

Kreativnost je teško definirati i mjeriti. Iako postoji nekoliko stotina testova niti jedan se ne može primjenjivati radi selekcije kreativnih. Pojedinci smatraju da je kreativan samo onaj koji proizvodi tj. oni kreativnost poistovjećuju sa stvaralaštvom. Drugi pak smatraju da je kreativnost sposobnost uočavanja neobičnog te kreativnost poistovjećuju s osobinama (Čudina Obradović, 1991). Kreativnost jest vještina koja se vježba i razvija te je treba poticati. Prema Mohamed i sur. (2017) nažalost dolazi do naglog pada kreativnosti kada djeca krenu u školu. Neki od načina za poticanje kreativnosti su slušanje, prilagođavanje programa, ohrabrivanje djetetovih ideja i zamisli, prihvaćanje tih ideja, davanje dovoljno vremena za razmišljanje i razvijanje ideja te poticanje samopouzdanja. Danas su škole previše orijentirane na ciljano usmjereno mišljenje dok se socio-emocionalni procesi zanemaruju, a upravo je za razvoj kreativnosti potrebna ravnoteža jedne i druge strane. Kreativna djeca trebaju i kreativnog učitelja. Učitelj koji poučava na

kreativan način zapravo razvija različite osobine ličnosti te različite načine reagiranja koji kasnije doprinose daljnjem razvoju kreativnosti. Takav učitelj treba imati povjerenje u svoje učenike, treba imati mnogo energije te biti otvorenog uma i srca. Također treba se znati dobro snalaziti u području s kojim se bavi, biti osposobljen za rad te posjedovati veliku ljubav prema djeci i svom pozivu (Cvetković Lay, 2010).

2.3. Potencijalna i produktivna darovitost

Postoje dvije vrste darovitosti: potencijalna darovitost i produktivna darovitost. Potencijalna darovitost je određeni potencijal koji omogućuje da se neke sposobnosti razviju do natprosječnog stupnja. Niz naslijeđenih predispozicija čine osnovu za potencijalnu darovitost. Naslijeđene predispozicije omogućuju da se određene sposobnosti značajnije razvijaju od drugih (Sindik, 2010). Produktivna darovitost je aktivnost kroz koje se darovitost iskazuje u određenim produktima, u ranijem, bržem boljem, uspješnijem... Da bi se od potencijalne darovitosti došlo do produktivne darovitosti potrebno je puno rada, strpljenja, odgoja i obrazovanja. Također je izrazito bitna stimulativna okolina i motivacija (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

Slika 2: Od potencijala do produktivne darovitosti (Cvetković Lay, 2010).

2.4. Pojavni oblici darovitosti

Ponekad se pod pojmom darovitost mogu pronaći i nazivi: čudo od djeteta, idioti mudraci (Idiot savants), genij i talent.

Čudo od djeteta je poseban slučaj darovitog djeteta. Kod takve djece susrećemo neravnomjeran razvoj sposobnosti. Čudo od djeteta već od rane dobi postiže rezultate jednake odraslim stvarateljima. To se događa zbog pogodnih naslijeđenih čimbenika i povoljnih uvjeta okoline. Bitno je naglasiti da takva djeca imaju specifično razvijeno jedno područje dok se ostali aspekti razvoja razvijaju normalnom brzinom (Kadum i Hozjan, 2015).

„Genij je pojam koji unutar pojma nadarenosti ima dva značenja. Oba značenja povezana su sa shvaćanjem vrlo visokog stupnja sposobnosti“ (Čudina Obradović, 1991, str. 18). Pojam genijalan odnosi se na pojedince kojima kvocijent inteligencije premašuje

160. Naziv genij se danas više ne koristi toliko. Zamijenili su ga termini poput izvanredno darovit ili izuzetno visoko darovit. Kod izvanredno nadarenih pojedinaca uočene su karakteristike poput superosjetljivosti i superkritičnosti što zna dovesti do problema u socijalnom aspektu života. Naime takvi pojedinci teško ostvaruju kontakte s drugima odnosno teško se adaptiraju u društvu. „Drugo značenje pojma genij odnosi se na osobu koja tijekom duljeg životnog razdoblja stvara veliki korpus djela koja imaju značajan i dugotrajan utjecaj na ljudsku misao i ljudsku situaciju“ (Čudina Obradović, 1991, str. 19). Za genije je karakteristična izrazito jaka motivacija koja može grančiti s opsesijom. Također je kod njih jako izražena i radna energija, usmjerenost ka cilju, izdržljivost te ustrajnost u onome što rade (Čudina Obradović, 1991).

Postavlja se pitanje u kojem se smjeru razvijaju geniji. Mnogi predviđaju njihovu budućnost, no je li realno očekivati da će se geniji zadržati samo na svom području? Pretpostavlja se da mnogi odrasli nisu bili geniji kao djeca već su s vremenom stekli taj naziv. No to ne znači da takvi pojedinci nisu bili izvanredni u djetinjstvu (Winner, 2005).

„Geniji se najčešće pojavljuju u formalnim, dobro strukturiranim područjima kao što su glazba i šah, a upravo u tim su područjima istaknuti odrasli ljudi najčešće počinjali kao djeca geniji. U područjima književnosti i likovne umjetnosti, istaknuti odrasli ljudi tipično nisu bili geniji u dječjoj dobi“ (Winner, 2005, str. 229).

Idioti mudraci oblik su neuravnoteženog i neravnomjernog razvoja neke specifične sposobnosti. Kod te djece pokazuje se izvanredno razvijena jedna sposobnost dok su ostale sposobnosti najčešće usporene u razvoju (retardirane). Kod idiota mudraca možemo vrlo rano primijetiti izrazite sposobnosti. Najčešće s lakoćom pamte brojeve, pinove, datume. Također jako dobro računaju pa se smatraju izvrsnim matematičarima (Čudina Obradović, 1991). Osim što su izvanredni u matematici, idioti savanti također „rasturaju“ i u likovnoj ili glazbenoj umjetnosti te u kalendarskom kalkuliranju. Savanti vole red te su zbog toga izvanredni u područjima koja imaju jasno definirana pravila (npr. matematika). Oni se oslanjaju na konkretna pravila, formule, a izbjegavaju zapamćivanje. Iako postoji mnogo razlika u odnosu na ostalu darovitu djecu, jedno im je svima zajedničko, a to je motiviranost i želja za uspjehom.

U današnje vrijeme izbjegava se naziv idiot savant te se koristi samo savant. Riječ idiot izbačena je jer se smatra pogrdnom i navodi na pogrešno mišljenje. Zastupljenost savanta je mnogo rjeđa od zastupljenosti ostale darovite djece. Također je interesantno da su savanti često autistična djeca i da se češće sindrom pojavljuje kod muške populacije (Winner, 2005).

Talentiranost je pojam koji nema određenu vrijednost. Smatra se da je talentiranost nešto niža razina darovitosti te da ona obuhvaća postignuća u specifičnim područjima kao što su umjetnička, dramska, školska i sportska područja (Huzjak, 2006). Možemo zaključiti da se darovitima označavaju oni pojedinci koji imaju visoko razvijene sposobnosti, a talentirani pojedinci su oni koji postižu visoka postignuća u području u kojem se nalaze (Kadum i Hozjan, 2015). Također smatra se da je trening ključan jer pomoću njega može doći do iznimnog ovladavanja vještinom (Gagne, 1985, prema Cvetković Lay, 2010).

3. IDENTIFIKACIJA DAROVITOSTI

Da bi se identifikacija darovitog djeteta provodila, potrebno je uočavati znakove i signale koje dijete pokazuje. Pomoću tih znakova i signala roditelji trebaju prepoznati potencijal djeteta. Roditelji već u vrlo ranoj dobi djeteta mogu početi zapažati određene znakove (npr. pozitivno reagiranje na zvuk, oblik, situacije u kojoj se nalaze...) Nakon prvih znakova roditeljima će početi rasti očekivanja što na razvoj može utjecati pozitivno (Sindik i Elez, 2009). Nadalje bitno je da roditelji provode mnogo vremena sa svojim djetetom te da sustavno i planirano rade na obogaćivanju dječjeg iskustva. Također je poželjno podizati „ljestvicu“ odnosno organizirati sve složenije zadatke i situacije, ali naravno u skladu s dječjim mogućnostima. Na taj će način i okolina djeteta reagirati i prepoznati znakove darovitosti.

Identifikacija jest stručno utvrđivanje jesu li opaženi i prepoznati znakovi uistinu znakovi darovitosti te hoće li dijete imati koristi od sustavnog programa razvoja ili bi takav program bio nametnut i neprimjeren sposobnostima djeteta (Cvetković Lay, 2002). Identifikacija je veoma osjetljiv postupak jer se u tom trenutku odlučuje o budućnosti djeteta i njegovog razvoja darovitosti (Čudina Obradović, 1991).

Izrazi otkrivanje i identifikacija koriste se kod postupka izlučivanja darovitih pojedinaca, no bitno je razlikovati ta dva izraza. Otkriti ili prepoznati znači samo uočiti potencijalno darovitog pojedinca dok identificirati znači utvrditi vrstu i stupanj darovitog pojedinca (Kadum i Hozjan, 2015).

Postoji mnogo postupaka identifikacije, ali se svi mogu svesti na dvije temeljne metode, a to su metoda procjenjivanja i metoda testiranja.

- Metoda procjenjivanja

Osnovna karakteristika metode procjenjivanja je da se pomoću njih izravno utvrđuju osobine, a instrument određivanja je čovjek. Postoje dva oblika otkrivanja i identifikacije darovitosti. Prvi oblik je procjenjivanje razvijenosti odgovarajućih osobina, a drugi je procjenjivanje vrijednosti duhovnih i materijalnih proizvoda. Kod procjenjivanja razvijenosti odgovarajućih osobina dokazuje se stupanj razvijenosti

osobina koje su temelj darovitosti. Takvo procjenjivanje uglavnom rade učitelji koji su veoma važni za pravovremenu i pravilnu identifikaciju darovitih učenika (Mohamed i sur., 2017). Kod procjenjivanja vrijednosti duhovnih i materijalnih proizvoda procjenjuje se njihova vrijednost prema standardiziranim normama (Koren, 1989).

S obzirom na to da su učitelji ti koji procjenjuju, potrebno ih je opremiti odgovarajućim instrumentarijem. U ovom slučaju instrumentarij čine različite ljestvice procjena. Jedna od tih ljestvica je i PROFNAD čije samo ime govori da ljestvica ukazuje na profil nadarenosti. U ljestvicu je uvršteno šest područja darovitosti (opće - intelektualne sposobnosti, školske sposobnosti, stvaralačke sposobnosti, rukovodne sposobnosti, umjetničke sposobnosti i psihomotorne sposobnosti), a svako područje ima osam opisa indikativnih osobina koje se ocjenjuju ocjenama od 1 do 4. Ocjene 1 i 2 ukazuju da dijete nije darovito, ocjena 3 ukazuje da dijete daje određene znakove darovitosti dok ocjena 4 ukazuje na znatne simptome darovitosti. Zbroj ocjena omogućuju izdvajanje onih učenika koji se u jednoj ili više kategorija mogu svrstati pod darovite (Koren, 1989).

OBLASTI SPOSOB- NOSTI	*	**															UKUPNO
	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O			
opće-umne	1	4	7	4	13	3	19	4	25	3	31	3	37	4	43	4	29
školske	2	4	8	4	14	2	20	2	26	3	32	3	38	2	44	3	23
stvaralačke	3	4	9	4	15	4	21	3	27	4	33	4	39	4	45	4	31
rukovodne	4	2	10	1	16	2	22	1	28	2	34	2	40	1	46	2	13
umjetničke	5	3	11	4	17	4	23	3	29	3	35	3	41	3	47	2	25
psihomotor.	6	1	12	1	18	1	24	2	30	1	36	2	42	1	48	1	10

Slika 3: PROFNAD (Koren, 1989).

Osim učitelja, darovitost procjenjuju i roditelji pa čak i učenici. Pomoću upitnika PRONAD - R darovitost procjenjuju roditelji, a pomoću upitnika PRONAD - U darovitost procjenjuju učenici.

PRONAD - R sadrži 25 pitanja koja obuhvaćaju sva područja darovitosti. Roditelji odgovaraju na ta pitanja temeljem iskustva o ponašanju njihova djeteta. U upitniku su ponuđena tri odgovora: da, ne i nisam siguran.

PRONAD – U koristi se u otkrivanju darovitih učenika u razredu. Sadrži 18 pitanja odnosno opisnih tvrdnji koje su formulirane u superlativu. (npr. Tko najbrže rješava zadatke iz matematike?) Svaki učenik u razredu odabire tri učenika za koje smatra da se uklapaju u kriterij. Učenici koji su najčešće imenovani su potencijalno daroviti pojedinci (Koren, 1989).

- Metoda testiranja

„Pod testiranjem razumijevamo stručnu primjenu standardiziranih mjernih instrumenata za utvrđivanje i mjerenje sposobnosti i ostalih osobina ljudi“ (Koren, 1989, str. 27). Standardizirani mjerni instrumenti su oni instrumenti za koje znamo koliko su objektivni, pouzdani i osjetljivi. Danas postoji mnogo mjernih instrumenata većinom testova za utvrđivanje osobina. Najviše testova usmjereno je na utvrđivanje inteligencije no postoje još testovi za utvrđivanje posebnih intelektualnih sposobnosti, testovi za utvrđivanje senzornih sposobnosti, testovi za ispitivanje kreativnih sposobnosti i mnogi drugi (Mohamed i sur., 2017). Korisno je da se nakon procjena učitelja, roditelja i ostalih procjenjivača primjeni i standardizirani mjerni instrument. Na taj način bi zapravo identifikacija bila potpuna (Koren, 1989).

3.1. Opasnosti od identifikacije

Iako je poželjno darovitost identificirati u vrlo ranoj dobi trebamo znati da postoje i određene opasnosti od identifikacije. Dvije najčešće mogućnosti negativnog utjecaja identifikacije su forsiranje i označavanje ili etiketiranje. Djeca koja osjećaju da su forsirana ili etiketirana pružat će otpor prema postupcima identifikacije (Čudina Obradović, 1991).

3.1.1. Forsiranje

Roditelji često, kako i u odgoju tako i u obrazovanju, nameću djetetu svoje stavove, motivaciju, neostvarene želje. Iako oni smatraju da čine dobro za djetetov razvoj, čine upravo suprotno. Takvi postupci narušavaju odnos između roditelja i djeteta. Forsiranje može poprimiti različite oblike, no zapravo su ključna tri elementa, a to su:

- Neusklađenost s dječjim mogućnostima
- Neusklađenost s dječjim interesima ili brzinom napredovanja
- Neusklađenost s dječjom inicijativom

„U pojavi „forsiranja“ najčešće se radi o narušavanju principa primjerenosti“ (Čudina Obradović, 1991, str. 98). U ovom slučaju neprimjerenost se odnosi na neprimjerenost metode. Svaka prisila je neprimjeren metoda, a često susrećemo situacije u kojima roditelji djetetu nameću što da rade i kako da rade (Čudina Obradović, 1991).

3.1.2. Etiketiranje

Druga opasnost koja se pojavljuje nakon identifikacije je etiketiranje. Kada se otkrije da dijete pripada određenoj kategoriji, okolina ih započinje etiketirati što djeluje negativno na razvoj djeteta.

Darovita djeca također nisu pošteđena etiketiranja. Često se događa da ih okolina ne razumije te ih smatra teretom. Etiketiranje ne utječe samo na osobu koja ja etiketirana, već i na njihovu obitelj, vršnjake, učitelje... Za mnoge obitelji darovitost predstavlja veliku odgovornost s velikim ekonomskim i emocionalnim iscrpljivanjem što ponekad dovodi do nesklada u obiteljskom životu. Neki od najčešćih problema koji se događaju u obitelji nakon identifikacije su: obiteljske uloge, roditeljska samopercepcija i obiteljske prilagodbe

- Obiteljske uloge

Darovito dijete puno brže sazrijeva od ostale djece što roditeljima čini pomutnju oko pristupa istom. Teško odlučuju trebaju li djetetu pristupati kao odraslom pojedincu ili samo kao djetetu.

- Roditeljska samopercepcija

Iako je pretpostavka da je svaki roditelj presretan što je njegovo dijete darovito, mnogi roditelji te djece se ne bi složili. U njima se često budi osjećaj straha, krivnje i odgovornosti. Osjećaju se dužni razvijati i poticati djetetovu darovitost.

- Obiteljska prilagodba

Kada se darovitost identificira, u obitelji često treba mnogo toga promijeniti i prilagoditi. Darovito dijete se stavlja na prvo mjesto što zna predstavljati problem za ostalu djecu u obitelji. Često se braća darovitog djeteta osjećaju manje vrijedno, zapostavljeno i odbačeno. U njima se razvija velik osjećaj ljubomore koji može rezultirati narušenim odnosima u obitelji.

Osim braće, negativne posljedice etiketiranja osjećaju i njegovi vršnjaci. Posljedice etiketiranja darovitih na vršnjake često će rezultirati lošim odnosima i odbacivanjem. Zbog teške komunikacije s vršnjacima, darovita djeca traže prijatelje u društvu starije djece. Odgajatelji i učitelji također osjećaju veliku odgovornost i pritisak za promjenom programa u radu s darovitom djecom što zna rezultirati otporom prema povećanom obujmu posla i vremenskom opterećenju (Čudina Obradović, 1991). Etiketiranje ipak ostavlja najviše posljedica na darovito dijete, odnosno na njegovu pozitivnu sliku o sebi.

„Zanimljivo je kako je pritom bojazan da bi etiketiranje djeteta kao nadarenog moglo rezultirati u njegovoj umišljenosti, osjećaju da je „nešto posebno“ prerasla u bojazan da bi etiketiranje moglo dovesti do gubitka samopouzdanja, do osjećaja manje vrijednosti i slično“ (Čudina Obradović, 1991, str. 102).

Pozitivna slika o sebi osnova je samopouzdanja. Darovita djeca prolaze težak put kako bi došlo do nje. Što je slika pozitivnija to oni imaju veći izvor motivacije i kreativnosti (Čudina Obradović, 1991).

3.2. Pogreške u prepoznavanju darovite djece

Ponekad se pojavljuju pogreške u prepoznavanju darovitog djeteta. Najčešće se vežu uz: obiteljski status djeteta, ponašanje djeteta, znanje djeteta i tjelesni izgled djeteta

(Sindik, 2010). **Obiteljski status djeteta** se zapravo veže na socijalni status djeteta. Nerijetko se događa da se precjenjuju djeca čiji roditelji imaju viši socio – ekonomski i obrazovni status. No darovita djeca najčešće dolaze iz obitelji čiji je socio – ekonomski status nešto niži. **Ponašanje djeteta** smo već spomenuli. Obično se poslušnu djecu s velikom motivacijom svrstava pod darovitu dok se neposlušnu, stidljivu i s niskom motivacijom za rad svrstava u sve kategorije osim darovitosti. Što se tiče **znanja djeteta**, precjenjuje se djecu s tečnim i bogatim govorom, djecu koja brzo nauče čitati te onu s većim opsegom znanja, dok se podcjenjuje onu sa siromašnijim govorom i znanjem te one sa smanjenom zainteresiranošću za čitanje. Takav pristup je kriv zato što je poznato da se darovitost očituje kroz mnoga područja i aktivnosti, a ne samo kroz određena. U kategoriji znanja, da bi se otkrila prava darovitost, potrebno je pratiti u kojoj mjeri je želja djeteta da nauči čitati ili da nauči nešto novo, a u kojoj je mjeri to zapravo želja roditelja. Često su roditelji ti koji potiču i forsiraju djecu na učenje čitanja, učenje novih riječi i slično. Kod **tjelesnog izgleda** često se oni naprednijeg privlačnijeg izgleda smatraju darovitima što nema smisla. Fizički izgled teško da može biti dovoljan pokazatelj darovitosti (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

3.3. Opasnosti od neprepoznavanja darovitosti

Identifikacija djeteta koje nije darovito je puno manja pogreška od ne identifikacije darovitog djeteta. U određenim se kategorijama darovitost teško identificira pa se na njih treba obratiti posebna pozornost. Te kategorije su sljedeće: djeca s razvijenim nedostatkom, djeca iz nepovoljne obiteljske situacije, djeca migranata, djeca koja funkcioniraju ispod svojih mogućnosti i nadarene djevojčice

- Djeca s razvijenim nedostatkom

U ovu kategoriju spadaju djeca s fizičkim teškoćama, djeca s teškoćama u učenju (npr. disleksija), psihomotorno nerazvijena djeca i djeca s emocionalnim teškoćama. Najčešće darovitost ove djece ostaje nezamijećena jer se sva pažnja usmjerava na njihove teškoće. Okolina ima veoma niska očekivanja od takvih pojedinaca što dovodi do manjka samopouzdanja (Čudina Obradović, 1991).

- Djeca iz nepovoljne obiteljske situacije.

Djeca iz ove kategorije imaju niz nezadovoljenih potreba (emocionalne, materijalne, socijalne) zbog kojih se stvara niz problema. Takvi pojedinci su najčešće vrlo depresivni sa skoro nikakvim samopouzdanjem te ih to sputava u razvoju i pokazivanju potencijala (Čudina Obradović, 1991).

- Djeca migranata

Specifične teškoće imaju djeca koja ne pripadaju kulturi domovine u kojoj se nalaze. Takva djeca često su izopćena iz društva te izložena svakakvim utjecajima i pritiscima. „Često se u kulturi – domaćinu različitosti doživljavaju i interpretiraju kao nedostaci, pa se i učitelj i škola koncentriraju na te nedostatke i njihovo ispravljanje“ (Čudina Obradović, 1991, str.105).

- Djeca koja funkcioniraju ispod svojih mogućnosti

Djecu koja spadaju pod ovu kategoriju najteže je prepoznati upravo zato što kod njih nedostaju neki osnovni znakovi darovitosti. Kod njih je najveći problem što često doživljaju neuspjeh te im se svaki puta nakon srozava pozitivna slika. Tako ulaze u začarani krug neuspjeha i nezadovoljstva, a to se kasnije ispoljava u ponašanju koje dovodi do nepovoljnih interakcija s roditeljima i školom (Čudina Obradović, 1991).

- Nadarene djevojčice

Djevojčice se teže identificiraju zato što su one više orijentirane na izvršenje školskih obaveza nego na produbljivanje vlastitih interesa. Može se zaključiti da su djevojčice u školskoj dobi manje ambiciozne. Također kod djevojčica je rjeđa pojava ekstremnih sposobnosti (Čudina Obradović, 1991).

Osim od opasnosti neprepoznavanja darovitosti, postoji i opasnost od prekasnog prepoznavanja darovitosti. Rana identifikacija važna je zbog toga što se djetetu na taj način omogućuje razvijanje emocionalnog potpornog sklopa te motivacije, a sprječavaju se obrasci koji onemogućuju razvoj neophodnih karakteristika (Čudina Obradović, 1991).

„Ukratko, pravovremena identifikacija svih nadarenih nužna je da bi se izbjeglo neiskorištenje potencijala zbog nerazvijenog samopouzdanja, nerazvijenih emocionalnih

pretpostavki kreativnosti, pogrešno orijentirane motivacije i neadekvatno usmjerenih interesa“ (Čudina Obradović, 1991, str. 106).

3.4. Bistro i darovito dijete

Bistro dijete najčešće iskazuje samo dio osobina koje su specifične za darovitu djecu. Nije ih teško prepoznati, a ako imaju dobre nasljedne osobine te ako se dovoljno radi s njima, neki od njih će se razviti u darovitu djecu. Prema Georgu izrazito je bitno znati razlike između bistre i darovite djece.

Bistro dijete	Darovito dijete
Zainteresirano je	Izrazito je znatiželjno
Odgovara na pitanja	Raspravlja do u detalje
Zna odgovore	Postavlja pitanja
Pri vrhu je u grupi	Gleda dalje od grupe
Shvaća što nešto znači	Samostalno izvodi zaključke
Živahno je pri promatranju	Pomno promatra
Dovršava ono što radi	Pokreće projekte
Ima dobre ideje	Ima neobične ideje!
Uživa u školi	Uživa u učenju
Ima dobro pamćenje	Dobro pretpostavlja
Poslušno izvršava zadatke	Vrlo je kritično
Receptivno je	Strastveno je
Lako uči	Već sve zna
Voli izlaganja u dijelovima	Voli kompleksnost u izlaganju
Voli društvo vršnjaka	Draži su mu odrasli ili učenici stariji od njega
Upija informacije	Manipulira informacijama

Slika 4: Razlike između bistre i darovite djece

Osim što postoje razlike između bistre i darovite djece tako postoje i razlike između same darovite djece. Dijelimo ih najčešće u tri kategorije:

1. Darovita djeca s visokim postignućima i ona koja sve rade na vrlo visokoj razini

Za takvu djecu karakteristično je što brzo i lako uče, imaju bogat rječnik, puni su ideja i pitanja. Takav tip darovite djece najlakše je prepoznati, ali najteže zadovoljiti. Potrebno im je maksimalno prilagoditi obrazovne potrebe kako bi se njihov napredak razvijao, a ne zanemarivao.

2. Darovita djeca s problemima u ponašanju

Darovita djeca vrlo burno reagiraju na nezadovoljstvo i zanemarivanje njihovih potencijala. Veoma je bitno takvu djecu pratiti i prilagođavati im program. Ukoliko program ne zadovoljava njihove potrebe javljaju se problemi poput neprimjerenog ponašanja što dovodi do idućeg problema, a to je svrstavanje takve djece pod neprilagođenu te pod učenike s teškoćama.

3. Tiha, stidljiva, povučena darovita djeca

Takvu djecu najteže je otkriti zbog toga što se ne žele isticati. Naime takva djeca se žele prilagoditi ostalima pa potiskuju svoje potencijale i rade samo ono što je nužno i što se od njih traži (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

4. OBITELJ I DAROVITOST

Obitelj ima veliku ulogu u razvoju darovitosti. Cvetković Lay (2010) ističe važnost rane socijalizacije, obitelji i učitelja u razvoju intrinzične motivacije i odlučnosti. Za razvoj darovitosti najbitnija je poticajna okolina te aktivno sudjelovanje obitelji u odgoju i obrazovanju. Prema Winner postoji šest poopćenja o obiteljima darovitih.

- Poseban položaj darovite djece u obitelji

Darovita djeca i istaknuti odrasli zauzimaju poseban položaj u obitelji. Oni su najčešće prvorodena djeca ili čak jedinci kojima su roditelji maksimalno posvećeni što zna rezultirati prednošću u kognitivnom razvoju (Winner, 2005).

- Obogaćena okolina

Darovitoj djeci za pravilan rast i razvoj potrebna je obogaćena okolina. Djeca koja odrastaju u takvoj okolini izložena su većem intelektualnom poticanju. Pretpostavlja se da samo imućnije obitelji mogu darovitoj djeci pružiti takvu okolinu, međutim takve pretpostavke nisu istinite (Sekulić Majurec, 1995). Darovita djeca često dolaze iz slabije ekonomski razvijenih obitelji, a imaju jednako dobar ako ne i bolji razvoj. Ustanovljeno je kako djeca koja dolaze iz siromašnijih obitelji imaju pristupačnije i poticajnije roditelje od one djece koja dolaze iz imućnijih obitelji. Veoma je bitno da roditelji darovite djece cijene visoko obrazovanje (Winner, 2005).

„Postaje siromašne i neobrazovane obitelji koje cijene obrazovanje i postizanje uspjeha, kao što postoje i mnoge obitelji s vrlo visokim prihodima koje ne ulažu mnogo u obrazovanje svoje djece, ne osiguravaju obogaćenu okolinu i dopuštaju djeci da glavninu vremena provode pred televizijom ili u trgovačkom centru“ (Winner, 2005, str. 148).

Djetetu koje je prepoznato kao darovito potrebno je konstantno obogaćivati okolinu kako bi se darovitost razvijala u pravom smjeru (Winner, 2005).

- Obitelj usmjerena na dijete

Kada se darovito dijete nađe u obitelji, sva pažnja i energija se usmjerava na njega. To često zna rezultirati mnogim odricanjima i organiziranjem životnih obaveza u skladu s

potrebama darovitog djeteta. Usmjerenost obitelji manifestira se na dva načina. Prvi način je da roditelji posvećuju djetetu velik dio svog vremena potičući i podučavajući ga, a drugi način je da roditelji često uz mnoga odricanja osiguravaju što je moguće bolje učitelje (Kadum i Hozjan, 2015).

- Pružanje primjera i postavljanje visokih standarda

Roditelji su ti koji djetetu moraju pružati pravi primjer. Potrebno je da je barem jedan roditelj primjer velikog i dobrog radnika kako bi se dijete usmjerilo na rad. Roditelji darovite djece ne odobravaju gubljenje vremena i neodgovorno ponašanje. Takvi roditelji svojoj djeci poručuju da se naporan rad cijeni i isplati. Oni roditelji koji pak očekuju od djeteta naporan rad i velika postignuća, a sami ne pružaju takav primjer su manje uspješni kako i u poslu tako i u odgoju (Winner, 2005).

- Omogućavanje samostalnosti

Veoma je bitno djecu učiti samostalnosti. Roditelji koji djecu uče samostalnosti, a s druge strane postavljaju jasne granice nazivaju se autoritativni roditelji. Autoritativan stil odgoja smatra se najuspješnijim stilom (Winner, 2005).

- Stimulacija i visoki standardi, sklad i njega

Smatra se da su obitelji darovite djece skladne i pune ljubavi. U jednom proučavanju otkriveno je da djeca koja imaju visok IQ imaju pozitivnije osjećaje vezane za obitelj nego za školu. Također se pokazalo da djeca s visokim postignućima imaju emotivne i srdačne roditelje dok djeca s nižim postignućima imaju roditelje koji su skloni negativnosti. Idealnu situaciju za razvoj darovitosti čine obiteljska toplina u kombinaciji s visokim očekivanjima. Csikszentmihalyi je obitelj svrstao u četiri kategorije:

1. Diferencirane obitelji (velika stimulacija, mala podrška)

2. Integrirane obitelji (slaba stimulacija, velika podrška)

3. Kompleksne obitelji (velika stimulacija, velika podrška)

4. Jednostavne obitelji (slaba stimulacija, slaba podrška) (Winner, 2005).

Obiteljska okolina mora osigurati zadovoljenje četiri osnovne potrebe darovitog djeteta, a to su potreba za ljubavlju i sigurnošću, potreba za novim iskustvima, potreba za postizanjem uspjeha, potreba za osjećanjem odgovornosti i nezavisnosti. Ako osnovne potrebe nisu zadovoljene neće se moći iskoristiti visoke sposobnosti darovite djece. Takvoj djeci nedostajat će motivacije. Da bi se to spriječilo, roditelji su zaduženi da stvore okolinu za učenje i razvoj koja će pomoći u razvoju motivacije. Da bi se takva okolina stvorila potrebno je pokazivati emocionalnu toplinu i samopouzdanje, pozitivne stavove prema učenju, obrazovanju, interes za djetetov uspjeh; treba imati visoka očekivanja od sebe i svoje djece te jasne metode discipliniranja (Čudina Obradović, 1991).

4.1. Odgajanje darovite djece

Odgajanje darovite djece ponekad zna biti jako teško i izazovno iskustvo za roditelje. Jako je bitno djecu učiti disciplini, samokontroli i toleranciji. Disciplina je temelj na kojem se grade dobre radne navike. Također je nužna za kvalitetne obiteljske odnose te svako dijete treba znati što je disciplina kako ne bi dolazilo do problema i nesuglasica (Cvetković Lay, 2002).

Najčešće darovita djeca žele sve odmah, imaju puno želja i ideja, no ponekad im je potrebno reći ne. Trebaju znati svoje granice. Granice pomažu darovitom djetetu da kontrolira sebe i situaciju u kojoj se nalazi. Kada se postave granice, potrebno je dosljedno ih se pridržavati jer će u suprotnom darovito dijete naučiti manipulirati roditeljima. Kao i sva djeca, tako i darovita, vole testirati granice odnosno pravila svojih roditelja. Zbog toga je bitno pravila dogovarati s djecom. Tako im je jasno zašto i na koji način će biti kažnjeni ako će kršiti dogovoreno. Cilj je postaviti što manje pravila i ograničenja, ali smislenih i kvalitetnih. Ukoliko se postavljaju pravila koja će se svako malo kršiti, djeca neće ništa naučiti, a roditeljima će slabiti autoritet. „Temeljno pravilo u odgoju darovite djece jest to da se, što je moguće više, dopuštaju prirodne posljedice nekog postupka, umjesto da se za te postupke disciplinske mjere nameću proizvoljno“ (Cvetković Lay, 2010, str. 150).

Naravno, treba pripaziti da te prirodne posljedice nisu opasne po dijete. Iskustvo koje će dijete dobiti kroz takvu situaciju je pozitivno i učinkovitije od uobičajenih nametnutih mjera. Veoma je važno razlikovati disciplinu i kažnjavanje. Ako se dijete

kažnjava zapravo mu se govori što smije, a što ne smije dok ga kroz stjecanje samodiscipline učimo odgovornosti za vlastite postupke. Kako postoji i kazna, tako postoji i nagrada. Ponekad je djecu potrebno nagraditi jer se na taj način zadovoljavaju psihološke potrebe djece. Ne treba djecu prečesto nagrađivati, no u suštini nagrađivanje pozitivnije utječe na ponašanje od kažnjavanja (Cvetković Lay, 2010).

4.2. Očekivanja i predrasude roditelja

Roditelji darovite djece mnogo očekuju od škole. Često se javlja nezadovoljstvo zbog programa koje škola nudi jer roditelji smatraju da oni nisu dovoljno dobri za njihovu djecu. Roditelji imaju mnogo zahtjeva i ideja kako unaprijediti školstvo, a te zahtjeve i ideje možemo smjestiti u tri kategorije:

- Potreba za većom suradnjom obitelji i škole u identificiranju darovitosti i programiranju školskih aktivnosti
- Potreba za poboljšanjem komunikacije između roditelja i učitelja
- Potreba za podizanjem razine svijesti o posebnim potrebama darovitih učenika (Cvetković Lay, 2010).

Osim od škole, roditelji očekuju mnogo i od djece. Smatraju da njihova djeca trebaju biti najbrža, najbolja, najinteligentnija u razredu (Vranković, 2010). Upravo takva razmišljanja i očekivanja roditelja stvaraju pritisak kod djeteta. Kod roditelja treba razvijati svijest da su njihova djeca kognitivno naprednija od ostale djece, no socijalno i emocionalno su jednaki te se zbog toga teško nose s pritiskom kojeg osjećaju (Cvetković Lay, 2010).

4.3. Socijalno – emocionalno funkcioniranje

Osim intelektualnih, važni su i socijalni i emocionalni aspekti razvoja. Darovita djeca susreću se s problemima socijalne i emocionalne prirode. Oni burno reaguju na nepravdu, često preuzimaju rizik, osjetljivi su, skloni su idealizmu te su veoma kompetitivni. Kod darovite djece intelektualan razvoj znatno premašuje socijalni i emocionalni tj. darovita djeca se možda brže intelektualno razvijaju od ostale djece, no

socijalno i emocionalno se razvijaju jednakom brzinom. Odrasli to često ne shvaćaju pa prisiljavaju dijete da se ponaša „normalno“ jer se od njega očekuje zrelo i odgovorno ponašanje. U školskom okruženju ne prihvaćaju se učenici koji uvijek vode glavnu riječ što je česti slučaj kod darovite djece. Zbog toga daroviti imaju veliku želju i potrebu za prihvaćanjem, odobravanjem i druženjem s ostalom darovitom djecom. Procjenjuje se da oko 20 – 25% darovite djece ima socijalne i emocionalne poteškoće (Skupnjak, 2019). Djeca ne žele biti odbačena te zbog toga mnoga darovita djeca potiskuju svoje potencijale. Često se zbog odbacivanja pojavljuju buntovna ponašanja tj. djeca agresivno reaguju na frustracije, pružaju otpor prema autoritetu, neadekvatno reaguju na uspjeh i neuspjeh. Sva ta ponašanja ukazuju na emocionalnu nezrelost djece (Kadum i Hozjan, 2015).

Darovita djeca imaju nešto drugačiji profil ličnosti od ostale djece. Isto tako se i kvaliteta emocionalnog i socijalnog života mnogo razlikuje od one njihovih vršnjaka. Prema E. Winner postoji nekoliko čimbenika koji strukturu ličnosti i socijalna i emocionalna iskustva darovitih pojedinaca razlikuju od ostalih. Prva skupina čimbenika podrazumijeva vrlo visoku motiviranost darovite djece. Oni imaju veliku želju ovladati područjem koje ih zanima i u kojem postižu izvanredne rezultate. Druga skupina čimbenika odnosi se na darovite koji su skloni neovisnom mišljenju i nekonformizmu. Treća skupina čimbenika temelji se na odnosima s vršnjacima. Darovita djeca znaju biti introverti te se kod njih zna javljati osjećaj usamljenosti (Cvetković Lay, 2010).

Kod darovitih veoma je bitna unutarnja motivacija. Nju možemo prepoznati kada dijete nešto radi zato što to želi i voli, a ne zato što mora. Darovita djeca uživaju raditi te uživaju u svim izazovima koje rad donosi. Iz tog razloga oni smatraju da postižu izvanredne rezultate zato što su ulagali veliki trud u rad. Kada nešto rade daju sve od sebe zbog čega uvijek očekuju izvanredne rezultate. Ukoliko nešto ne uspije kako su zamislili javlja se nezadovoljstvo. Zbog toga ih mnogi smatraju perfekcionista što zapravo znači da postavljaju visoke unutarnje standarde. Perfekcionista često nemaju dovoljno vjere u sebe zbog čega znaju odgađati izvršenje svojih obaveza. S takvom djecom treba mnogo raditi na samopouzdanju. No postoje i ona djeca koja „pucaju“ od samopouzdanja. Takva djeca su neovisna, samousmjerena, koja prkose općeprihvaćenom sustavu vrijednosti. Često odbacuju spolne stereotipe što zna rezultirati zbunjenošću i ljutnjom okruženja (Cvetković Lay, 2010).

Emocionalne osobine darovitih

EMOCIONALNE OSOBINE	S NJIMA POVEZANE POTREBE	MOGUĆI PROBLEMI
Nagomilavanje emocija koje nisu samoosviještene	Spoznajno procesuirati emocionalno značenje iskustva, imenovati vlastite emocije, otkriti vlastite i tuđe obrambene mehanizme, proširiti i razjasniti svijest o svojoj fizičkoj okolini, biti svjestan potreba i osjećaja drugih	Pogrešno tumačenje informacija negativno ga pogađa
Iznimna osjetljivost na osjećaje i očekivanja drugih	Naučiti prepoznavati i razjasniti osjećaje i očekivanja drugih	Neobična ranjivost na kritike drugih, vrlo izražena potreba za uspjehom i samopotvrđivanjem
Istančan osjećaj za humor - prijateljski ili neprijateljski	Naučiti kako njegovo ponašanje utječe na osjećaje i ponašanje drugih	Korištenje humora u kritičkim napadima na druge rezultira pogoršanjem odnosa
Povišena samosvijest udružena s osjećajem različitosti	Naučiti prihvaćati vlastite potrebe i osjećaje bez obrana, razmjenjivati se s drugima, postati jasan sam sebi	Izoliranje, rezerviranost, smatraju ga odbojnim ; doživljavanje različitosti kao negativne što utječe na samopoštovanje i koči socijalni i emocionalni razvoj
Idealizam i osjećaj pravедnosti koji se javlja u ranoj dobi	Prevladati negativne reakcije pronalaženjem vrednota kojima se želi posvetiti	Pokušaji nerealnih promjena i ciljeva koji dovode do jakih frustracija (suicid proizlazi iz jake depresije uzrokovane istim razlozima)
Raniji razvoj tzv. unutarnjeg lokusa kontrole i zadovoljstva	Razjasniti osobne prioritete unutar sukobljenih vrednota. Suočiti se i razmjenjivati s vrijednosnim sustavom drugih	Teškoće prilagodbe i konformiranja; odbijanje vanjskog vrednovanja i izbor života po vlastitoj mjeri što se doživljava kao izazov autoritetima i tradiciji.
Neobična emocionalna dubina i intenzitet	Pronaći svrhu i usmjerenje unutar vlastitog sustava vrednota. "Posvećenost" nečemu prevesti u dnevne životne akcije	Neobična ranjivost; problem usredotočenja na realistične životne ciljeve.
Napredan moralni razvoj	Dobiti priznanje za natprosječnu moralnost	Netolerantnost i nedostatak razumijevanja od strane vršnjaka, koje vodi u odbacivanje i moguću izolaciju

Visoka očekivanja od sebe i drugih, što vodi u frustriranost sobom, drugima i situacijama, perfekcionizam	Naučiti postavljati realistične ciljeve i prihvaćati nezadovoljstvo kao dio procesa učenja	Obeshrabenost i frustriranost povišenom samokritičnošću; problem održavanja dobrih međuljudskih odnosa kada drugi ne zadovoljavaju visoke kriterije koje daroviti postavljaju; nedostatak akcije zbog neispunjenih standarda izvrsnosti u određenim situacijama.
Snažna potreba za dosljednošću između apstraktnih vrednota i osobnih akcija	Pronaći zanimanje koje će omogućiti ostvarenje osobnih vrednota kao i put ostvarenja sposobnosti i talenata	Frustracije sobom i drugima koje vode u kočenje samostvarenja i ostvarenja dobrih međuljudskih odnosa

Slika 5: Emocionalne osobine darovitih (Cvetković Lay, 2010).

Socijalne osobine darovitih

OSOBINE	PRIMJERI POTREBA POVEZANIH S NJIMA	MOGUĆI POPRATNI PROBLEMI
Snažna potreba za samopotvrđivanjem	Poticanje divergentnog ponašanja, izraženih interesa i pomoć u shvaćanju njihovih potreba za samopotvrđivanjem	Frustracija ako se ne ostvare težnje, te mogući gubitak nerealiziranog talenta
Izraženi spoznajni i emocionalni kapaciteti za shvaćanje i rješavanje socijalnih problema	Izloženost socijalnim problemima i saznanju o njihovoj složenosti kao i konceptualnom okviru za rješavanje takvih problema	Tendencija da se dođe do brzih rješenja, bez obzira na složenost problema
Vodstvo	Mogućnost razumijevanja zahtjeva uloge vođe i uvježbavanje liderskih osobina	Nedostatak mogućnosti konstruktivnog korištenja ovih sposobnosti može pridonijeti da se već u djetinjstvu izgube ili da se transformiraju u negativne osobine ličnosti, primjerice u vođu bande
Rješavanje socijalnih problema i problema sredine	Uključivanje u realne životne probleme	Socijalna neprilagodенost, ako se ne dopusti razvoj ovih osobina kroz osobno uključivanje
Uključivanje u meta – potrebe društva (pravednost, ljepota, istinoljubivost)	Mogućnost istraživanja najviših razina mišljenja; primjena ovih znanja na suvremene probleme	

Slika 6: Socijalne osobine darovitih (Cvetković Lay, 2010).

5. ŠKOLA I DAROVITOST

5.1. Osnovne potrebe darovitog djeteta

Osnovne potrebe u odgojno – obrazovnom procesu moraju biti zadovoljene za svu djecu. Darovita djeca imaju određene posebne potrebe koje također moraju biti zadovoljene. Iz tog razloga potrebno je stručno usavršavati odgojitelje, učitelje, nastavnike kako bi znali zadovoljiti sve potrebe darovite djece. Neke od najosnovnijih potreba darovite djece su:

- Potreba za kontaktiranjem s vršnjacima prema kronološkoj dobi

Potrebno je da darovita djeca provode vrijeme s djecom svoje dobi. Glavna prednost druženja s vršnjacima jest upravo u tome što i darovita i ostala djeca tako uče prihvaćati različitosti. Daroviti uče cijeniti djecu koja su manje intelektualno sposobna te uče kako surađivati s njima (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

- Potreba za kontaktiranjem s vršnjacima prema intelektualnoj dobi

Ponekad se darovita djeca osjećaju „čudno“ i „drugačije“ te ih je zbog takvih razloga potrebno spojiti s vršnjacima sličnih ili istih intelektualnih sposobnosti. Tako daroviti uviđaju kako ima i ostale djece slične njima (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

- Potreba za radom u obogaćenim i proširenim odgojno – obrazovnim programima

Darovita djeca često se dosađuju na satu, a razlog tome je što oni puno brže shvaćaju sadržaj od ostale djece u razredu te su sposobni za složene misaone procese. Također imaju veliku želju za proširivanjem i produbljivanjem već stečenog znanja. Zbog toga im je potrebno omogućiti rad na obogaćenim odgojno – obrazovnim programima. Važno je da takav program pridonosi vještinama kao što su objašnjavanje, uopćavanje, istraživanje... (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

- Potreba za neovisnošću u učenju

Darovita djeca imaju veliku potrebu za samostalnim učenjem. Tu potrebu treba jednostavno prihvatiti. Potrebno im je omogućiti dovoljno materijala, aktivnosti i sadržaja jer na taj način upotpunjuju svoje znanje i iskustvo (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

- Potreba za izazovima sve do točke moguće pogreške

Daroviti se uglavnom susreću samo s uspjehom. Ponekad pred njih trebamo postaviti izrazito teške, ali rješive zadatke pa čak i zadatke s više mogućih rješenja. Na taj način uče da ponekad treba uložiti dodatan trud. Najbitnija lekcija koju uče je da ponekad u životu treba preuzeti rizik pa makar pod cijenu neuspjeha. Veoma je bitno da nauče da su pogreške dio života koje su ponekad potrebne za daljnji pravilan razvoj (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

- Potreba za širokim programom kojim se potiče cjelokupni razvoj djeteta

Znamo da daroviti vrlo rano krenu razvijati specifične interese, međutim ne smije se dopustiti rad samo na tim interesima i sposobnostima jer će nazadovati u svim ostalim. Za pravilan razvoj potrebno je osigurati rad na kvalitetnim programima koji će ih zainteresirati i zaokupiti njihovu pozornost te omogućiti razvoj svih potencijala, a ne samo jednoga (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

5.2. Posljedice nezadovoljenih potreba u odgojno – obrazovnom procesu

„Nezgodna“ ponašanja darovitih događaju se zbog nezadovoljenih odgojno – obrazovnih potreba. Neki od najčešćih problema su:

- Dosada i/ili agresivnost

Darovita djeca se često dosađuju na satu. Neki od razloga zašto se javlja dosada su nedovoljno izazovno okruženje, učenje već poznatog sadržaja, okruženje koje ih ne prihvaća. Često dosada prelazi u agresiju zbog toga što se daroviti osjećaju odbačeno i neprihvaćeno (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

- Frustriranost i preosjetljivost

Darovita djeca postavljaju sama sebi veoma visoke ciljeve koji se ponekad ne mogu ostvariti. Kao posljedica pojavljuju se frustriranost i preosjetljivost. Osim visokih ciljeva frustriranosti još doprinosi i njihova velika samokritičnost te nezadovoljstvo koje se javlja ukoliko nešto nije savršeno izvedeno prema njihovim kriterijima (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008). Često kombinacija frustriranosti i nezadovoljstva dovodi do asocijalnog i devijantnog ponašanja u starijoj dobi (Vlahović Štetić, 2005).

- „Monopoliziranje“ odraslih

Daroviti često komuniciraju s odraslima kao sa sebi ravnima. Imaju mnogo pitanja kojima zaokupe odrasle čime nastaje problem s ostalom djecom u skupini. Zbog takvih situacija, odnosno „monopoliziranja“ odgajatelja, učitelja, ostala djeca mogu odbaciti darovito dijete (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

Često se darovitu djecu za koje se smatra da imaju neprilagođeno ponašanje u školskim uvjetima naziva izazivačima, blokiranima, otpadnicima i dvostruko etiketiranima.

Izazivači su oni koji se teško nose s autoritetom i pravilima lijepog ponašanja. Kako bi im se olakšala prilagodba na školske uvjete, potrebno ih je učiti fleksibilnosti i samokontroli.

Blokirani su oni koji negiraju svoj talent te odbijaju svaki izazov koji se stavi pred njih, no da bi im se olakšala situacija potrebno ih je podsjećati da uvijek imaju pravo na slobodu izbora.

Otpadnici su ona djeca koja bježe iz škole te ona koja imaju impulzivne reakcije. S takvom djecom treba mnogo raditi i pružati im mnogo podrške.

Dvostruko etiketirani uz darovitost najčešće imaju tjelesni ili senzorni nedostatak. Da bi takvoj djeci olakšali prilagodbu potrebno ih je učiti hrabrosti i borbenosti. Također ih je potrebno poticati da razvijaju svoje sposobnosti bez obzira na hendikep. S djecom je ponekad teško raditi, no potrebno im je uvijek pružati podršku i nikada ne odustajati od njih (Cvetković Lay, 2010).

5.3. Izrada programa za darovite

Za izradu dobrog programa za darovite potrebno je da učitelj dobro upozna dijete tj. učenika. Trebaju prepoznati potrebe takve djece, trebaju znati kakav mora biti sadržaj i kakve odgojno – obrazovne metode smiju koristiti kako bi se sve potrebe zadovoljile (Kadum i Hozjan, 2015). Da bi program bio uspješan potrebno je zadovoljiti sljedeća načela:

- Program treba poticati širenje temeljnih znanja i razvoj verbalnih sposobnosti

Darovita djeca pokazuju veće intelektualno znanje stoga im se trebaju izraditi programi koji potiču širenje tih znanja i sposobnosti.

- Program treba uvažavati specifične dječje interese te im omogućiti njihovo zadovoljavanje

Istraživanje prema Cvetković Lay (1999) govori o tome da treba poticati djecu da rade na temama koje su njima interesantne jer tako produbljuju svoje znanje, stječu vještine i formiraju predodžbe. Zbog toga programi za darovite moraju sadržavati raznolike aktivnosti.

- Program treba omogućiti djetetu da uči ono što želi i voli

Programi trebaju sadržavati ono što djecu zanima, no trebaju biti koncipirani na način da dijete treba samostalno tražiti odgovore, informacije, mjesta gdje može pronaći sve te odgovore.

- Program treba omogućiti djetetu da uči na načine koji njemu odgovaraju

Darovita djeca u vrlo ranoj dobi razvijaju metakognitivne vještine koje im olakšavaju učenje tj. pronalaženje načina na koji uče brže i lakše. Iz tog razloga potrebno ih je pustiti da rade onako kako je njima najlakše.

- Program treba omogućiti složenije aktivnosti koje zahtijevaju misaone procese

Ukoliko se podcjenjuju sposobnosti darovitih i daju im se lagani zadaci, doći će do pada interesa. Za darovite je potrebno osmisliti program koji će postupno prelaziti na sve složenije zadatke kako bi poticao daljnji razvoj darovitosti.

- Program treba omogućiti korištenje raznolikih materijala

Korištenjem različitih materijala djeca bogate svoja iskustva. Na taj način razvija se njihova kreativnost, inovativnost...

- Program treba osigurati više vremena za rad

Darovita djeca mogu veoma dugo i koncentrirano raditi te ne vole kada ih se prekida u radu. Zbog toga im je potrebno osigurati dovoljno vremena kako bi stigli završiti svoju aktivnost ili zadatak.

- Program treba poticati tumačenje osobnog i tuđeg ponašanja i osjećaja

Pri izradi programa potrebno se usmjeriti i na socijalne i čuvstvene aspekte razvoja, a ne samo na intelektualne.

- Program treba sadržavati određene prigode za razvijanje i izražavanje sposobnosti vođenja

Djetetu treba pružiti priliku da se dokaže u ulozi vođe. Za takve aktivnosti odlični su radovi na projektima jer daroviti mogu osmišljavati i voditi različite aktivnosti bez da izazovu osjećaj ugroženosti i manje vrijednosti kod ostale djece.

- Program treba podržavati kreativno i produktivno mišljenje

Dobar program za darovite ne smije poticati samo intelektualan razvoj. Veoma je bitno da je osmišljen tako da razvija kreativnost i kritičko mišljenje (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

U globalu, program za darovite treba stvarati uvjete za napredan rad uz upotrebu individualizirane nastave. Osim dobrog programa potrebno je obratiti pažnju i na predavanje koje mora biti stručno, prilagođeno, dinamično, zanimljivo i aktualno. Također potrebno je prilagoditi i oblike rada. U jednom istraživanju prema Cvetković Lay (1999). pokazano je kako veliki postotak učenika smatra da su rad u paru i grupni rad najbolji oblici rada (Cvetković Lay, 2010).

5.4. Oblici rada

Da bi se poticao razvoj darovitosti, nastavni plan i program trebao bi biti fleksibilan, individualan, usmjeren na razvijanje kreativnosti, orijentiran prema budućnosti te osnovan na višim misaonim procesima. Trebao bi omogućiti obogaćivanje programa i akceleraciju i dopuštati različite brzine napredovanja, različite sadržaje i stilove učenja (Crljen i Polić, 2006).

Mnogi obrazovni sustavi imaju različite oblike rada. Idealnog rješenja nema. Svaki oblik rada ima svoje prednosti i nedostatke te na pojedine učenike djeluje povoljno dok na druge ne. Oblici rada mogu biti homogeno ili heterogeno grupirani. Homogeno grupiranje se odnosi na formiranje skupina prema sposobnostima, dok se heterogeno grupiranje odnosi na formiranje skupina prema različitim sposobnostima, ali iste dobi.

Iako postoji mnogo oblika rada najprihvaćeniji su: ubrzavanje (akceleracija), izdvajanje (segregacija) i obogaćivanje programa (Cvetković Lay, 2010).

Vidovi podrške darovitim učenicima

Podrška	Osnovna škola	Srednja škola
Obogaćivanje	Samostalni projekti Mogućnost za brzo prelaženje i provjeru gradiva unaprijed Primjena viših razina misaonih procesa Gosti predavači Mentori Materijali na višoj razini	Korištenje različitih resursa na fakultetu Priprema za poziv u okviru šire zajednice Programi razmjene Međunarodna matura i koledž
Grupiranje	Posebni razredi Programi s izdvajanjem učenika iz redovne nastave	Specijalizirane škole Posebni, nagradni satovi Seminari
Akceleracija	Raniji polazak u prvi razred Preskakanje razreda Djelomično preskakanje razreda Kombinirana odjeljenja Ubrzano izlaganje dijelova curriculumuma tzv. teleskopiranje	Uključenost u više razina obrazovanja Pohađanje tečaja na fakultetu Raniji upis na fakultet Pohađanje "naprednih" programa Program s polaganjem ispita na razini fakulteta "Ubrzani" sati izvan redovnoga školskog dana

Slika 7: Vidovi podrške darovitim učenicima (Cvetković Lay, 2010).

5.4.1. Ubrzavanje (akceleracija)

Ubrzavanje (akceleracija) je oblik nastave koji učeniku omogućuje preskakanje razreda tj. učenje u razredu iznad njegove kronološke dobi (George, 2004). Preskakanje razreda moguće je pod određenim uvjetima: kada učenik ima veoma visoko školsko postignuće, kada uči brže i lakše od ostalih učenika, kada ima vrlo visoku motivaciju, ima izražen talent, kada je emocionalno i socijalno dovoljno zreo, kada se osjeća odbačeno u razredu i sam iskazuje želju da želi preskočiti razred (Cvetković Lay, 2010). Akceleracija se može pojaviti u raznim oblicima, npr. polazak u školu ranije od predviđene dobi, preskakanje razreda, smještanje učenika u poseban razred (razred za darovite) i svladavanje nastavnog sadržaja iz dva razreda u jednoj nastavnoj godini (Yahnke Walker,

2007). Cilj akceleracije je da se što bolje ostvare načela individualizacije programa. Akceleracija može biti djelomična i potpuna. Djelomična akceleracija je kada učenik provodi određeni dio školskog dana u višim razredima, a potpuna akceleracija je kada učenik u jednoj školskoj godini završava dva razreda (Kadum i Bošnjak, 2015).

Akceleracija se smatra najmanje povoljnim oblikom rada te se zbog toga rijetko primjenjuje. George (2004) navodi nedostatke ovog oblika rada, a to su emocionalno i socijalno neprilagođavanje te poučavanje istog nastavnog sadržaja samo ubrzanim tempom (Yahnke Walker, 2007).

5.4.2. Izdvajanje (segregacija)

Načelo izdvajanja (segregacije) pripada homogenim oblicima rada. Ono se najčešće provodi u privatnim školama koje su kompletno opremljene. Takve škole provode selekciju učenika te imaju postavljene veoma visoke kriterije za prijem pri samom upisu. Učenici koji se uspiju upisati u takvu školu postižu izvanredne rezultate te stoga dobivaju veći broj pohvala, nagrada, stipendija. Kod tih učenika uočena je veća motiviranost i interes za školom, no kvocijent inteligencije u odnosu na djecu koja ne pohađaju takav program, ostao je isti odnosno nije porastao. Ovakva vrsta škole ima i nekoliko nedostataka. Pojedini se učenici osjećaju ugroženo i izopćeno kada se izdvoje u poseban program. Najvećim nedostatkom smatra se činjenica da se učenike priprema za život kakav u stvarnosti ne postoji. Učenici tih škola teško će se priviknuti na situacije u životu u kojima im nije sve servirano i prilagođeno (Cvetković Lay, 2010).

Izdvajanje se također može primijeniti i unutar škole na način da pojedini učenici dio školskog dana provode u posebnom programu, a ostatak školskog dana provode u svom razredu (Yahnke Walker, 2007).

5.4.3. Obogaćivanje programa

Obogaćivanje programa smatra se najprihvaćenijim oblikom rada. Ono obuhvaća angažiranje darovitih učenika u redovnoj nastavi i van nje. U redovnoj nastavi vrši se diferencijacija i individualizacija nastavnog sadržaja. Diferencijacija u nastavi pruža

mogućnost izbora te ima pozitivan učinak na motivaciju i rad učenika. Jedine prepreke koje se predstavljaju u diferencijaciji nastave su strah i nesigurnost učenika te nedostatak vremena (Brigandi i sur., 2019). Izvan redovne nastave darovitim učenicima nude se mogućnosti sudjelovanja na natjecanjima, dodatan rad, samostalan rad i rad s mentorom. Obogaćeni program nudi sadržaj koji produbljuje već stečeno znanje i individualan pristup, može biti interaktivan, povezan s drugim područjima/predmetima te pod vodstvom mentora (Kadum i Hozjan, 2015).

Prema Georgu (2004) karakteristike obogaćenih nastavnih programa su:

- Produbljivanje i širenje učenja
- Pružanje aktivnosti i iskustva koja su izvan redovnog kurikulumu
- Razvijanje intelektualne darovitosti
- Razvijanje kvalitativnog razvoja sposobnosti razmišljanja
- Naglašavanje procesa, a ne sadržaja učenja

U nekim istraživanjima navodi se kako je obogaćivanje programa najpogodnije za rad s darovitim učenicima u razrednoj nastavi. Da bi program bio dobar potrebno je da uvažava sve karakteristike učenika koje su uočene prije sastavljanja programa (Kadum i Hozjan, 2015).

5.5. Učitelj

Učitelji imaju veoma važnu ulogu u razvoju darovitog djeteta. Oni su ključan faktor za stvaranje pogodnog okruženja za učenje i napredovanje. Zbog toga oni trebaju imati odgovarajuće obrazovanje, trebaju biti pedagoško – psihološki i metodičko – didaktički osposobljeni, no istraživanje prema Brigandi i sur. (2019) pokazalo je da trećina učitelja nema prigodne programe i pripreme za rad s darovitim učenicima. Osim odgovarajućeg obrazovanja bitno je da učitelji vole svoj poziv, poštuju djecu te da ostvaruju pozitivnu atmosferu. Često se riječi učitelj pridodaju i dodatna značenja, a neka od njih su učitelj – stvaratelj atmosfere, učitelj – roditelj, učitelj – edukator i učitelj – mentor (Kadum i Hozjan, 2015).

- Učitelj – stvaratelj atmosfere koja je pogodna za razvoj darovitosti

Svaki učitelj je kreator atmosfere koja vlada u razredu. Da bi nastavna atmosfera dobro utjecala na darovite učenike odnosno na njihov razvoj potrebno im je omogućiti slobodu mišljenja, zadovoljenje radoznalosti, treba osmisliti misaone, verbalne i eksperimentalne aktivnosti. Također treba poticati maštu i divergentno mišljenje (Čudina Obradović, 1991).

- Učitelj – roditelj

Učitelj, kao i roditelj, brine za djecu odnosno za razvoj njihove darovitosti. Učitelj – roditelj djeci omogućuje pristup različitim izvorima znanja. Na taj način djeca se susreću s enciklopedijama, raznim knjigama i časopisima, muzejima, kulturnim i drugim organizacijama, priredbama, izložbama. Takav učitelj također pobuđuje interes za aktivnostima, pruža podršku te daje savjete (Čudina Obradović, 1991).

- Učitelj – edukator darovite djece

Ovi učitelji dobivaju identificiranu darovitu djecu te im osmišljavaju program po kojem će raditi i pratiti njihov napredak. „Programi za razvoj opće nadarenosti polaze od specifičnih interesa djece, ali se koriste za razvijanje općih karakteristika potrebnih nadarenom pojedincu“ (Čudina Obradović, 1991, str. 83).

- Učitelj – mentor

Učitelj mentor je stručnjak svog područja koji vodi i usmjerava darovito dijete u procesu svladavanja složenijih i zahtjevnijih vještina i znanja (Čudina Obradović, 1991).

Pojedini autori smatraju da učitelji trebaju imati slične karakteristike kao i daroviti učenici kojima predaju. U te karakteristike spadaju vrlo visoka inteligencija, orijentacija prema postignuću, znanju i fleksibilnosti, poštivanje razlika. Gross govori kako je najveći dar koji možemo dati darovitom djetetu upravo učitelj koji prepoznaje njegov dar i koji s radošću radi na njegovom napretku (Brigandi i sur., 2019). Osim dobre suradnje s učenicima, potrebna je i dobra suradnja s roditeljima. U takvoj suradnji naglasak se stavlja na dobru međusobnu informiranost o darovitosti i o potrebama takvog djeteta. Dobra suradnja je ključna za pravilan razvoj darovitog djeteta (Adžić, 2010).

6. INTERVJU

U Hrvatskoj 2020. godine se po prvi puta u povijesti školstva nastava odvijala online. Pojavom novog Corona virusa (Covid 19) učitelji su bili primorani održavati nastavu na daljinu. Oko takvog oblika nastave mnogo se raspravljalo te su se postavljala razna pitanja. Najčešće se propitkivalo je li takva nastavna godina regularna, koliko vremena oduzima priprema za takav oblik nastave te hoće li djeca savladati nastavni sadržaj. S obzirom na to da nastavu pohađaju i djeca s posebnim potrebama, djeca s teškoćama, darovita djeca, postavljalo se pitanje kako je nastava na daljinu funkcionirala za njih.

U intervjuu sudjelovala je učiteljica razredne nastave koja radi u 1. osnovnoj školi u Koprivnici već punih 28 godina. Učiteljica u intervjuu govori općenito o nastavi na daljinu, s kojim problemima se susretala, kako je to sve izgledalo... Također se dotakle teme prepoznavanja darovitosti odnosno je li to uopće moguće, koliko vremena oduzima priprema za rad s darovitim učenicima, kako se ostvaruje komunikacija s takvim učenicima te kako je ona radila s njima.

1. Koja su Vaša iskustva s nastavom na daljinu?

Nastava na daljinu poslužila je da se nastavi i završi školska godina, da učenici imaju kontinuitet učenja i rada, da se nastavno gradivo realizira. Morali smo se snaći u vrlo kratkom roku: pripremati nastavne materijale za slanje učenicima, prilagođavati nastavne metode, komunikaciju s učenicima i roditeljima, dogovarati načine povratnih informacija kako učenici usvajaju gradivo, koje su teškoće, pratiti napredak svakog učenika. Nastojala sam dio gradiva koje nismo obradili uskladiti sa Školom na trećem kako bi učenici bar na taj način imali i usmeno objašnjenje.

2. Jeste li zadovoljniji nastavom u učionici ili nastavom na daljinu?

Jasno da sam zadovoljnija nastavom u učionici, u kontaktu sa svojim učenicima, u njihovoj međusobnoj interakciji.

3. S kojim ste se problemima najčešće susretali u nastavi na daljinu?

Neusporedivo je teže raditi na daljinu. Svaki korak pri radu treba opisati, napisati, objasniti, tako da učenici mogu sami ili uz pomoć odrasle osobe usvojiti gradivo. Svakodnevno sam sve pisane materijale, ppt, video, linkove sa kvizovima, vježbama, kazališnim predstavama..., stavljala na OneDrive u mapu našeg razreda. Učenici su mi slali svoje uratke na mail, putem Vibera, kakve je tko mogućnosti imao. Dio roditelja je radio pa su mi tek kasno navečer mogli slati dječje radove. Radila sam cijelo budno vrijeme nešto za školu, komunicirala s roditeljima, usmjeravala i pomagala. Napravila sam 5 virtualnih izložbi dječjih radova koje su učenici mogli pregledavati na OneDrivu, a koje su nam psihički pomogle da ostanemo svi povezani.

Najveći problem bio je objektivno vrednovati znanje učenika jer su učenici radili sve kod kuće, uz pomoć odraslih. Koristila sam Matific za vježbanje gradiva iz matematike i Forms za provjeru znanja, radili su male projekte s točnim uputama iz prirode i društva, slali video zapise iz TZK, audio zapise iz glazbene kulture, crteže, slike i modelirane uratke iz likovne kulture. Dva – tri puta tjedno slali su mi slikane bilježnice iz hrvatskog jezika. Sve sam pregledavala i svakom učeniku slala povratne informacije o napretku, mogućem poboljšanju i sl. Na sreću, vratili smo se u školu pa je bilo vremena za ponavljanje, sistematizaciju i još poneku provjeru znanja.

4. Smatrate li da možete dovoljno dobro procijeniti napredak učenika kroz takvu vrstu nastave?

Budući da su moji učenici 2. razred, dobro ih poznajem i mogla sam procijeniti što je tko napravio sam, a što je bio rad odrasle osobe. Bilo je važno stvoriti krug povjerenja s roditeljima i kod njih osvijestiti da djeca moraju raditi jer ćemo se vratiti u školu i bit će im teško nadoknaditi propušteno. Zadovoljna sam suradnjom s roditeljima. Neka djeca su pokazala vještine koje u školi ne pokazuju, npr. samostalno su vrlo lijepo pjevali, radili kreativne uporabne predmete iz otpada (tema uz Dan planeta Zemlje)...

5. Biste li mogli prepoznati darovitog učenika u nastavi na daljinu?

Da ih nisam poznala ranije, ne bih.

6. Smatrate li da se darovitim učenicima može pružati adekvatna nastava kroz online predavanja?

Može, ali zahtjeva puno dodatnog rada. Ovisi o kojoj se darovitosti radi.

7. Biste li darovitim učenicima pripremali dodatne zadatke i sadržaje kako bi se njihova darovitost mogla razvijati?

Imam Dodatnu nastavu matematike i svaki tjedan sam pripremala zadatke za učenike koji ju polaze. Među njima ima potencijalno darovite djece, identifikacija od strane školskog psihologa slijedi. Učenici su radili, slali mi, pregledavala sam, ono što nisu znali, dodatno sam objašnjavala. U tom dijelu je bila evidentna pomoć roditelja.

8. Koliko ste vremena provodili osmišljavajući online nastavu? Što mislite, koliko bi Vam još dodatnog vremena oduzelo osmišljavanje posebnih, obogaćenih zadataka za darovite učenike?

Osmišljavanje nastave trajalo je cijelo vrijeme, uz dodatne zadatke, sigurno sam dnevno 8-10 sati provodila za računalom. Za dodatne zadatke i pregledavanje uradaka to je bilo još 4-5 sati tjedno.

9. Biste li bili spremni odvojiti dodatno vrijeme za komunikaciju s darovitim učenicom ukoliko bi za to bilo potrebe?

Da, to sam i radila.

10. Imate li darovitog učenika u razrednom odjelu? Ukoliko je odgovor potvrđan, možete li opisati kako izgleda priprema za rad s takvim učenicom? Kako komunicirate u nastavi na daljinu, uspijevate li postići sve što ste zamislili, jeste li zadovoljni rezultatima koje učenik postiže...?

Još nije napravljena identifikacija. Provodi se tijekom 2. razreda, a kako smo radili od kuće, nije bilo moguće odraditi i to.

U razredu imam potencijalno darovitu djevojčicu koja puno čita, ima razvijen vokabular i piše priče. Uz redovan rad ima puno tema koje ju inspiriraju i potaknu na pisanje. Sve radove koje želi, pregledam joj, dajem informaciju o slaganju smislenijih i kraćih rečenica, ispravim pravopisne greške, pomognem oko mogućeg nastavka priče i sl. Uvijek sam tu,

ako treba neki savjet i sugestiju. Sa svojim radovima ponekad sudjeluje na natjecanjima i ove godine je dobila 3. nagradu za literarni uradak na natječaju Europa u školi. Puno je lakše kad imamo normalnu nastavu jer tada svaki dan možemo prokomentirati napredak, a u Školi na daljinu se više bavimo redovnim radom.

Potencijalno darovitoj učenicima iz matematike pripremam dodatne materijale, a puno nam je pomogla mogućnost rada na platformi *Matific*. Većina ostalih polaznika dodatne nastave matematike radila je zadatke kod kuće, ali jasno, nisam potpuno sigurna koliko je to bio samostalan rad.

Smatram da bismo se u školama trebali puno više baviti darovitim učenicima, ali u ovako velikim razrednim odjelima u kojima imamo i djece s teškoćama, često nam daroviti učenici ne mogu razviti puni potencijal.

6.1. Analiza intervjua

Prema odgovorima učiteljice možemo zaključiti da je puno teže održavati nastavu na daljinu. To iziskuje puno rada, truda, volje, snalažljivosti i povjerenja. Kao i uvijek, najbitnije je ostvariti dobru komunikaciju s roditeljima. Roditelji su u ovom periodu trebali dosta raditi s djecom, no ipak im treba dati do znanja da su učenici ti koji idu u školu i da je na njima da izvršavaju svoje školske obveze. Zasigurno je učenicima bilo teško priviknuti se na ovakav način nastave i komunikacije, no to ne znači da se obaveze ne trebaju izvršavati. Nadalje učiteljica spominje koliko vremena dnevno utroši u osmišljavanje nastave na daljinu odnosno na pripremu sadržaja i zadataka za učenike. Možemo primijetiti da su učitelji žrtvovali cijeli svoj dan kako bi ovakav način rada mogao funkcionirati.

Priprema sadržaja za darovite učenike iziskuje još dodatnog vremena. Poznato nam je da daroviti pojedinci imaju drugačije potrebe te da ih je teško „zadovoljiti“ i u klasičnoj, regularnoj nastavi u učionici. Učiteljica navodi kako je svojim potencijalno darovitim učenicima pripremala dodatne zadatke kako bi se njihovi potencijali mogli razvijati, no također napominje koliko je teško u takvoj situaciji procijeniti njihov napredak te jesu li uistinu sve rješavali potpuno sami.

Na kraju svega možemo zaključiti da je ovakav oblik nastave služio svrsi s obzirom na situaciju, no da je teško održiv na dulji period. Učenici gube radne navike, socijalne kontakte te je upitno koliko dobro usvajaju nastavni sadržaj. Također je puno teže procijeniti napredak djeteta u nastavi na daljinu, nego u učionici. Zbog toga je učenicima s teškoćama ili darovitim učenicima veoma teško prilagođavati program.

7. ZAKLJUČAK

Darovitu djecu, osim njihova naprednog intelektualnog razvoja, izdvaja i njihova velika motiviranost i znatiželja. S obzirom na to potrebno im je pružati širok raspon mogućnosti i aktivnosti, potrebno im je omogućiti mnogo materijala za igru i učenje te mnogo različitih iskustava. To je još jedan dodatan razlog zašto se identifikacija treba dogoditi u što ranijoj dobi.

Veoma je bitno da darovita djeca imaju podršku okoline, pogotovo obitelji. Roditelje darovite djece treba educirati i savjetovati kako da takvom djetetu pružaju najbolji mogući odgoj i obrazovanje. Također bilo bi veoma poželjno imati udrugu u kojoj bi se roditelji darovite djece mogli međusobno ohrabrivati, podržavati i pomagati. Darovitima nije potrebna stalna pomoć odraslih, no potreban im je osjećaj da imaju podršku te da se imaju kome obratiti. Suradnja roditelja sa svim stručnim osobama je poželjna kako bi se djetetu omogućili što bolji uvjeti za razvoj kako u školi, tako i kod kuće.

Najbitnije je uvijek imati na umu da je darovito dijete samo dijete koje ima svoja prava i potrebe. Svi nadređeni za djetetov rast i razvoj trebaju postupati u skladu sa njegovim željama i mogućnostima.

8. LITERATURA

1. Adžić, D. (2011). Darovitost i rad s darovitim učenicima. Kako teoriju prenijeti u praksu. *Život i škola*, 25(1), 171–184. Preuzeto 24. lipnja 2020. iz <https://hrcak.srce.hr/71653>
2. Brigandi, B. C., Gilson, M. C. & Miller, M. (2019). Professional Development and Differentiated Instruction in an Elementary School Pullout Program: A Gifted Education Case Study. *Journal for the Education of the Gifted* 00(0).
3. Crljen, M. i Polić, R. (2006). Briga za nadarenu djecu. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 13 (1), 137-147. Preuzeto 11. lipnja 2020. iz <https://hrcak.srce.hr/4370>
4. Cvetković Lay, J. (2002). *Ja hoću i mogu više, Priručnik za odgoj darovite djece od 3 do 8 godina*. Zagreb: Alinea
5. Cvetković – Lay, J. (2010). *Darovito je, što ću sa sobom? Priručnik za obitelj, vrtić i školu*. Zagreb: Alinea
6. Cvetković – Lay, J. i Sekulić Majurec, A. (2008). *Darovito je, što ću s njim? Priručnik za odgoj i obrazovanje darovite djece predškolske dobi*. Zagreb: Alinea.
7. Cvetković - Lay, J. i Pečjak, V. (2004). *Možeš i drukčije. Priručnik s vježbama za poticanje kreativnog mišljenja*. Zagreb: Alinea
8. Čudina-Obradović, M. (1991). *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga
9. George, D. (2004). *Obrazovanje darovitih. Kako identificirati i obrazovati darovite i talentirane učenike*. Zagreb: Educa.
10. Huzjak, M. (2006). Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgovne znanosti*, 8(1), 289-300. Preuzeto 20. rujna 2020. iz <https://hrcak.srce.hr/26205>
11. Kadum, S. i Hozjan, D. (2015). *Darovitost u nastavi*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
12. Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Zagreb: Školske novine.
13. Mohamed, H. H. A., Kazem, M. A., Pfeiffer, S., Alzubaidi, A., Elwan, A. R., Ambosaidi, A., Washahi, A. & Kharosi, T. (2017). Identification of Gifted

Students in Oman: Gender and Grade Differences on the Gifted Rating Scales – School Form. *Journal for the Education of the Gifted* 00(0).

14. Sekulić Majurec, A. (1995). Darovita djeca i obitelji: istine i zablude. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4 (18-19), 551- 561. Preuzeto 21. rujna 2020. iz <https://hrcak.srce.hr/32357>
15. Sindik, J. (2010). Povezanost emocionalne kompetencije te mašte i empatije odgojitelja sa stavovima o darovitoj djeci. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56 (24), 65-90. Preuzeto 20. rujna 2020. iz <https://hrcak.srce.hr/63279>
16. Sindik, J. i Elez, K. (2009). Mogućnost određivanja pouzdanosti i konstruktne valjanosti za tri skale procjene nekih aspekata darovitosti predškolske djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 2011, Vol 47, br. 1, str. 108-123. Preuzeto 21. rujna 2020. iz <https://hrcak.srce.hr/63447>
17. Skupnjak, D. (2019). Socio – emocionalne osobitosti darovitih i moguće poteškoće. *Varaždinski učitelj- digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* godina 2/broj 2/ 2019. Preuzeto 21. rujna 2020. iz <https://hrcak.srce.hr/224269>
18. Vlahović – Štetić, V. (2005.) Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi, *Institut za društvena istraživanja u Zagrebu*, Zagreb
19. Von Krafft, T. i Semke, E. (2008). *Kako otkriti i potaknuti darovitost*. Zagreb: Mozaik knjiga.
20. Vranjković, L. (2010). Daroviti učenici. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, LVI(24), 253-258. Preuzeto 11. lipnja 2020. iz <https://hrcak.srce.hr/63364>
21. Winner, E. (2005). *Darovita djeca. Mitovi i stvarnost*. Lekenik: Ostvarenje.
22. Yahnke Walker, S. (2007). *Darovita djeca, vodič za roditelje i odgajatelje*. Zagreb: Veble commerce.

Kratka biografska bilješka

Iva Polančec rođena je 6. srpnja 1996. godine u Koprivnici. Nakon završetka Osnovne škole upisuje Opću gimnaziju u Koprivnici. Maturirala je 2015. godine te je iste godine upisala Učiteljski fakultet u Zagrebu, odsjek u Čakovcu, smjer razredna nastava. Razumije, govori i piše engleski jezik, dok njemački jezik razumije, govori i piše na početnoj A1 razini. U slobodno se vrijeme najviše voli baviti sportskim aktivnostima.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Iva Polančec pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam diplomski rad izradila samostalno, isključivo znanjem stečenim na Učiteljskom fakultetu, služeći se navedenim izvorima podataka i uz stručno vodstvo mentora doc. dr. sc. Gorana Lapata, kojemu se ovim putem srdačno zahvaljujem na pruženoj pomoći tijekom izrade diplomskog rada.

Potpis
